

Tarih Boyunca Şehircilik ve Kent Planlaması ile Kentli Haklarının İlişkisi

Doç. Dr. Savaş Zafer Şahin

Atılım Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Başkanı

9 Aralık 2018

SUNUM İÇERİĞİ

- Şehircilik, kent planlama, «kentli hakları» ve «kentte haklar» kavramları arasındaki ilişki
- Tarih boyunca şehircilik ve kent planlama anlayışının değişimi ile haklar arasındaki ilişki
- Yirminci yüzyılda kentli haklarının ve kent hakkı kavramının ortaya çıkışı
- Yirmi Birinci Yüzyılda kentli haklarına ve kent hakkına ne olacak? Bunun için nasıl bir şehircilik ve kent planlaması?

“Gençlerin, öğrencilerin, entelektüellerin, beyaz yakalı olan ya da olmayan işçi ordularının, taşradan gelen insanların, her türlü sömürgeleştirilmiş ya da yarı-sömürgeleştirilmiş insanların şartlarını; çok iyi düzenlenmiş gündelik hayatlara katlanmak zorunda olan herkesin durumunu uzun uzun anlatmak gerekli midir? Burada kent sakininin önemsiz ve gülünç perişanlığını, banliyölerde yaşayan, gettolarda kalan, eski şehirlerin çürüyen merkezlerinde ve bu şehirlerin merkezden uzak tümörlerinde oturanları sergilemek gerekli midir? Evinin yakınında ya da uzağında bulunan istasyona, ağzına kadar dolu metroya, ofise ya da fabrikaya koşan ve akşam, aynı yoldan evine bir sonraki gün için yeniden güç toplamaya dönenlerin gündelik hayatını anlayabilmek adına gözlerimizi açmamız yeterlidir. Bu genelleşmiş perişanlık tablosu, onu gizleyen, akla gelmesini engelleyen ve ondan kurtulmak için kullanılan “memnuniyet” tablosu olmadan yürüyemeyecektir”.

Henri Lefebvre

Şehircilik/Planlama ve Haklar

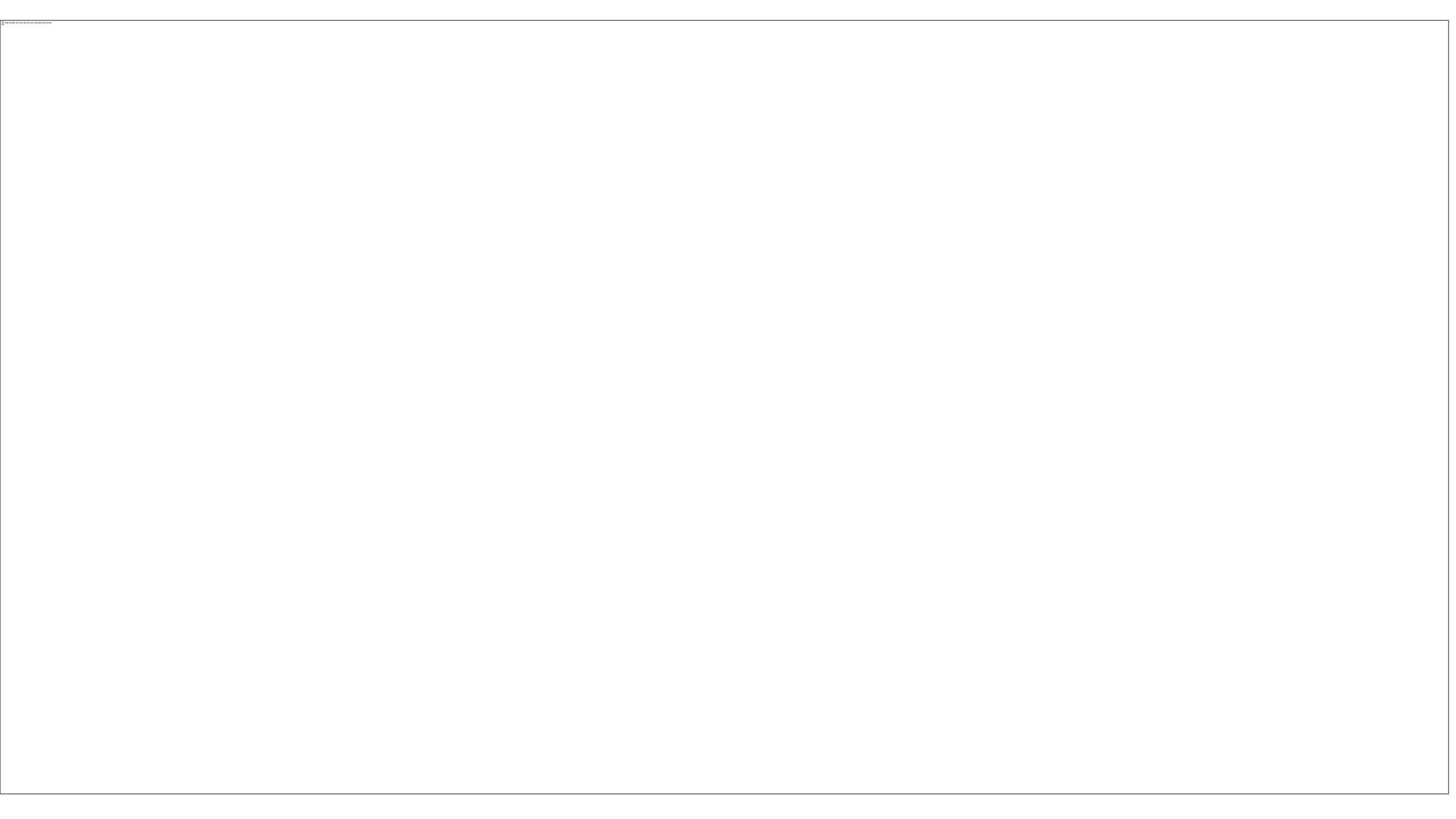
- Şehirciliğin ve planlamanın tanımı ve haklarla ilişkisi
- Farklı toplum ve kültürlerin bu ilişki açısından deneyimi
- Toplumların farklı hak kavramsallaştırmalarını mekan ve kent ile nasıl ilişkilendirdikleri meselesi
- Kentsel toplumsal hareketler ve kentsel mücadele süreçlerinde hakların kavramsallaştırılması ve bunun şehircilik/planlama faaliyetlerine yansımaları

Şehircilik/Planlama ve Haklar

- Mekan ve coğrafya toplumsal koşullar ve hak algısı üzerinde çok önemli bir etki yaratır.
- Mekanın düzenlenmesi ve belli bir biçim kazanması hem iktidarların mekana damgalarını vurarak süreklilik kazanması çabasını hem de iktidara karşı mücadele edenlerin hak taleplerini içeren bir uğraştır.
- İktidarların mekana müdahalesi süreklilikleri için yaptıkları ama hak taleplerini ve kentsel mücadeleleri tetikleyen unsurlardır.
- Planlama ve şehircilik biçimleri, ürettikleri estetik formlar bu anlamda tarihin farklı zamanlarında hak meselesi ile doğrudan ilişkili olmuştur.

Tarih Boyunca Şehircilik/Planlama ve Haklar

- Antik Dönem Öncesi Kentlerde Haklar:
 - Anadolu'daki neolitik dönem ve sonrası ilk yerleşim alanlarında eşitlikçi toplum yapısı.
 - İndüs Vadisi ve Mezopotamya'da kent devletlerinde tanrı-kralların kent devletlerinde inanç temelli haklar.

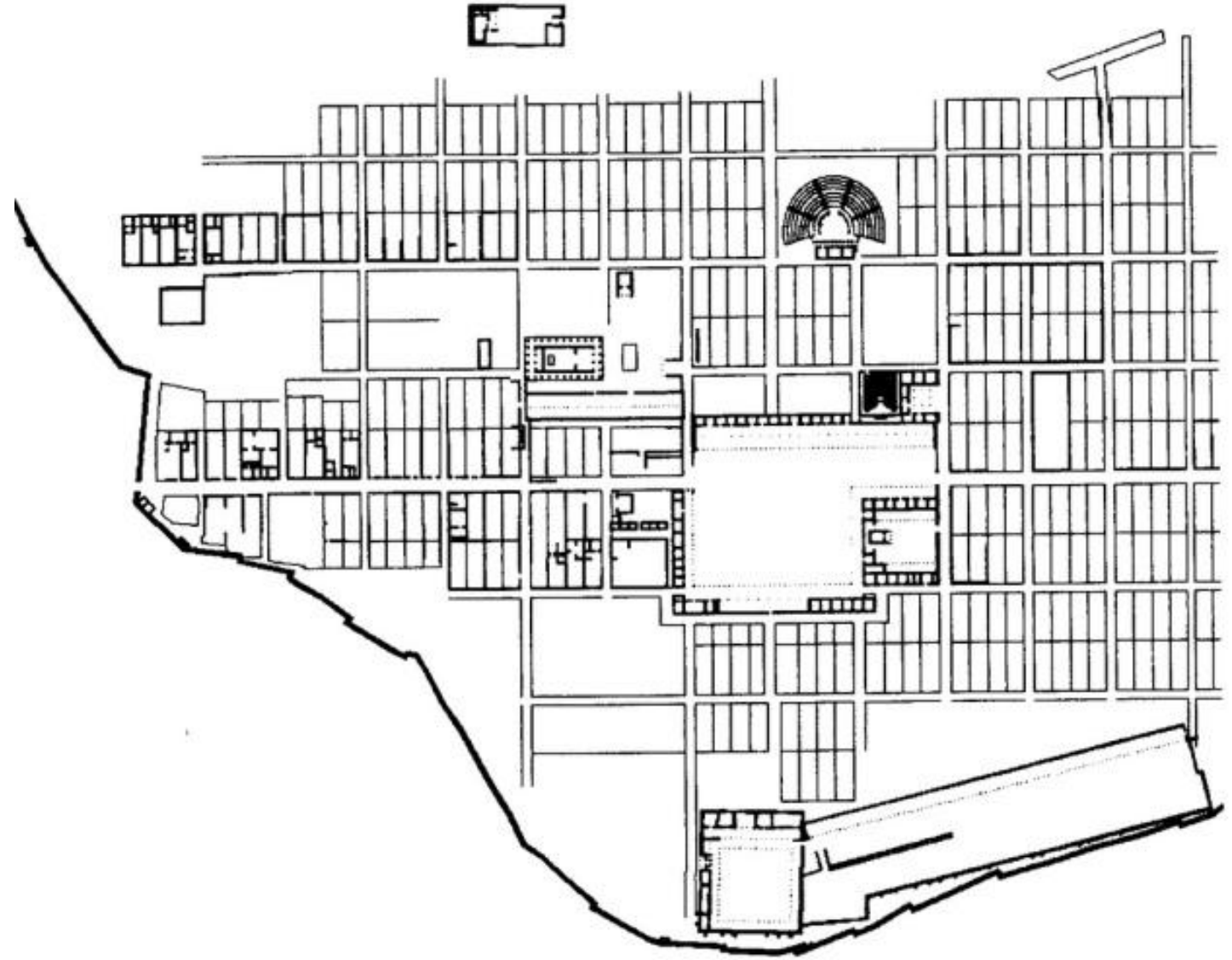
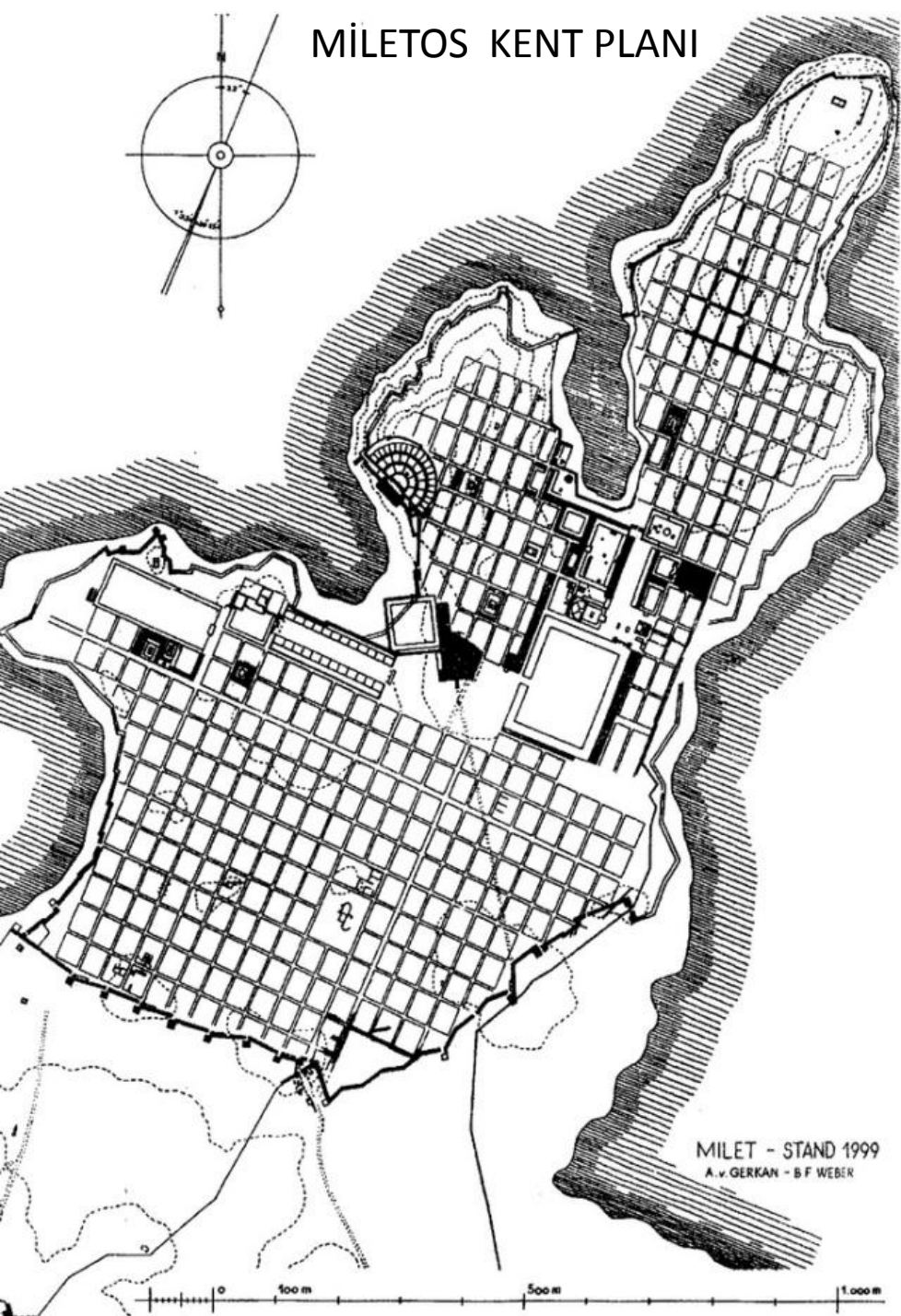

Çatalhöyük Haritasının Renkli Çizimi
Color Drawing of the Çatalhöyük Map

Tarih Boyunca Şehircilik/Planlama ve Haklar

- Antik Dönem Kentlerinde Haklar:
 - Pers akınları sonrasında Atina'da Yunan düşünürlerinin demokrasi fikri
 - Hippodamus ve ızgara plan fikrinin ortaya çıkması. Kent planlama düşüncesinde eşitlikçilik ilkesinin fiziksel mekana yansımaları
 - Söz ve temsil hakkı özgür, erkek, mülk sahibi yetişkinler için

MİLETOS KENT PLANI

PRIENE KENT PLANI

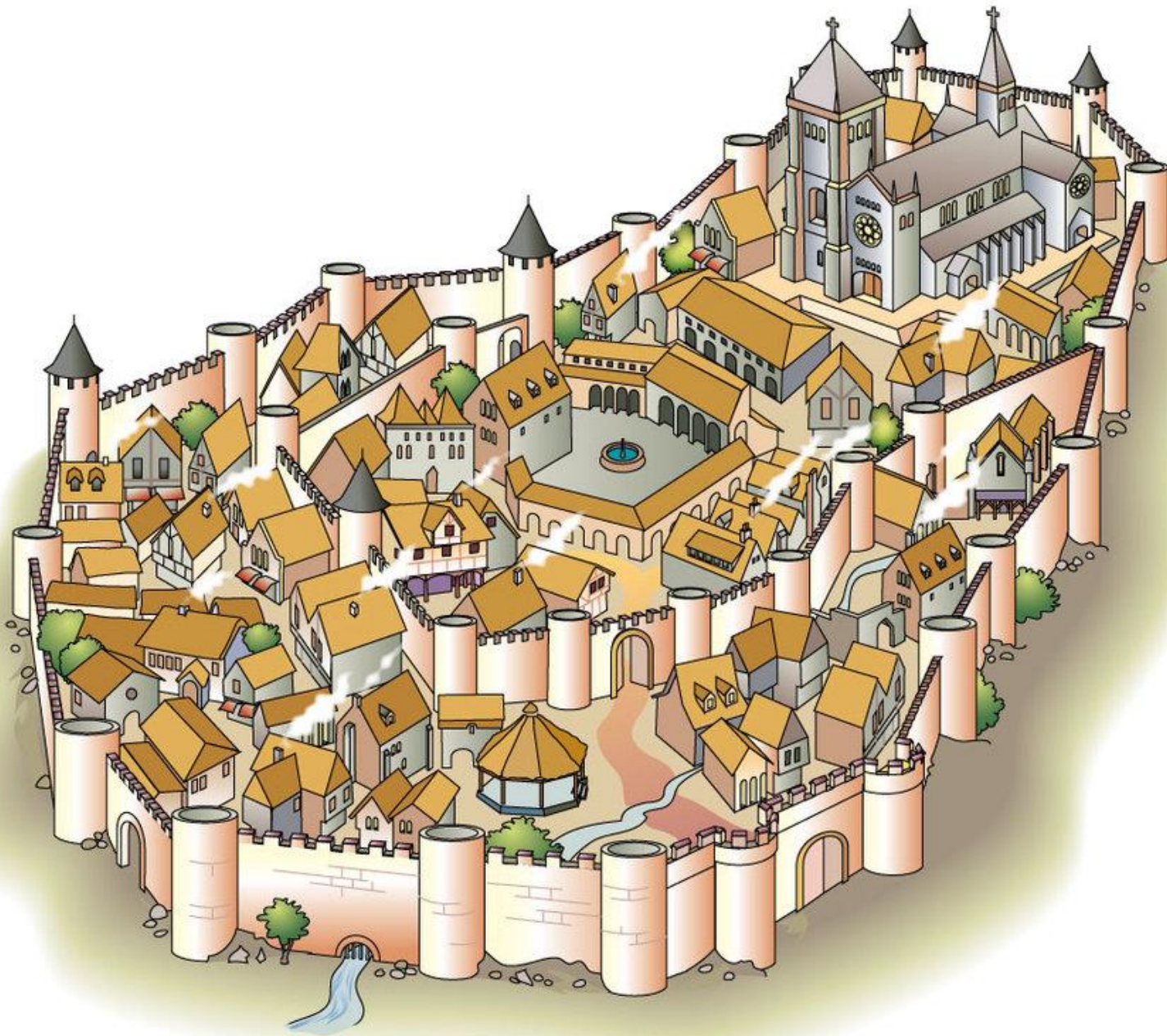
Tarih Boyunca Şehircilik/Planlama ve Haklar

- İmparatorluklara Geçiş ve Roma Dönemi:
 - Yeni kentler kuran ve kurdukları kentlerle değerleri Romaya taşıyan imparatorluk düzeni.
 - Vitruvius ve Mimari Üzerine On Kitap
 - İmparatorluk düzeni içinde kentleri yöneten elitlerin haklarını koruyan ve garanti altına alan sistematik, kölelerin isyanı
 - Merkeziyetçilik ve kentte haklar

Tarih Boyunca Şehircilik/Planlama ve Haklar

- Hristiyanlık Sonrası Ortaçağ Kentleri:
 - Kent devletlerinin ortaya çıkması, özgür kentler kavramı
 - Kilise etkisindeki piskoposluk kentleri ve dinsel haklar
 - Feodal yapı ve derebeyliklerin oluşturduğu sosyal tabakalaşma
 - Tüccar sınıfı ve ticaret imtiyazlarının haklar olarak korunma altına alınması
 - İslam kentlerindeki görece hoşgörü ortamı ve birlikte yaşam

Tarih Boyunca Şehircilik/Planlama ve Haklar

- Rönesanz Dönemi Kentleri ve Haklar:
 - Kent soylu anlamına gelen burjuva sınıfının ortaya çıkması ve hak talepleri
 - Eski Roma mühendisliği ve Yunan felsefesinin yeniden keşfedilmesi
 - Dinde reform
 - Yeni savaş teknolojilerinin uygulandığı ideal kentlerin ortaya çıkması
 - Ütopya fikrinin doğuşu

UTOPIAE INSULAE FIGVRA

Tarih Boyunca Şehircilik/Planlama ve Haklar

- Ulus Devlet Kentleri ve Haklar:
 - Kent devletlerinin monarşiler altında birleştirilmeleri ve ulus-devlet kavramının ortaya çıkması. Ulusal vatandaşlık hakları.
 - Merkez-yerel ayrımının, mülki idarenin ortaya çıkması
 - Şehircilik ve planlamada standartlaşma, devlet gücünün gösteri alanı olarak kentlerin kullanılması
 - Kent yapısında devasalık, planlamanın bir araç olması ve kurumsallaşması, Haussmann ve Paris Komünü

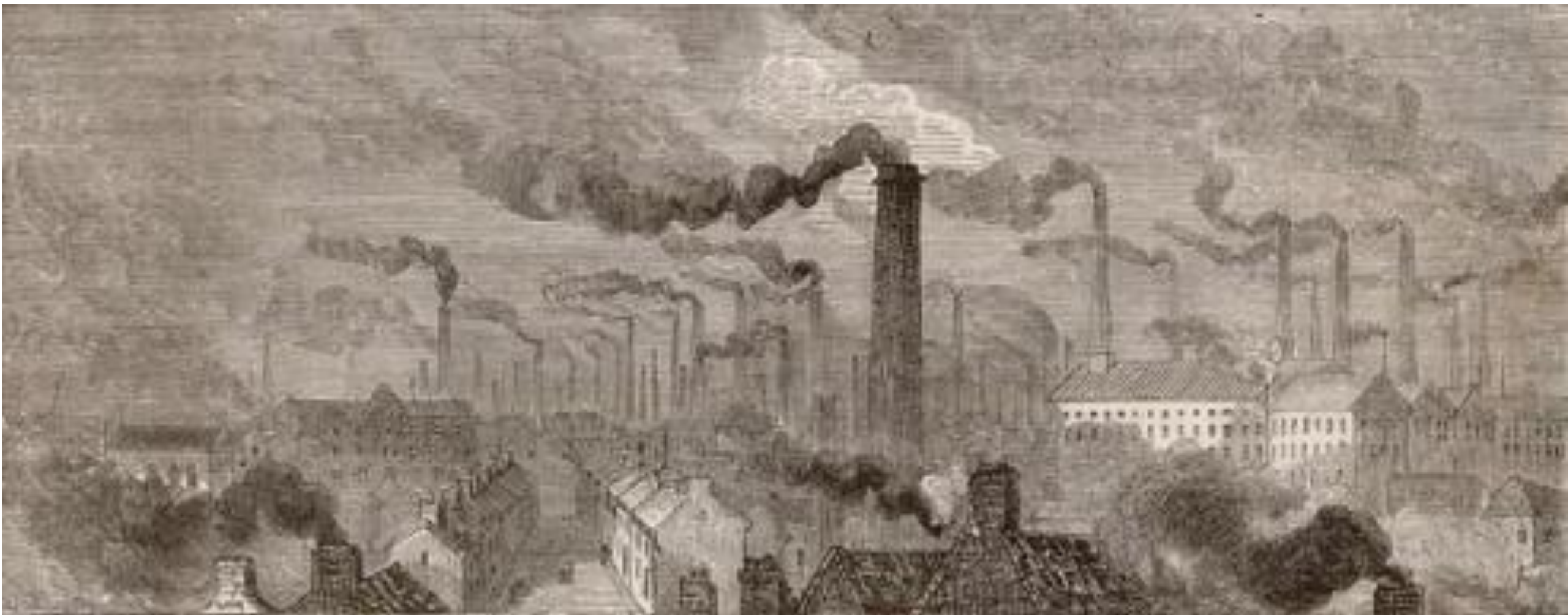

Gustave Caillebotte - Paris Street; Rainy Day
1877

Tarih Boyunca Şehircilik/Planlama ve Haklar

- Sanayi Kentleri ve Haklar:
 - Kapitalizmin ortaya çıkması sonrasında kırsal alanlardan kentlere kitlesele göç
 - Kentteki sınıflar arası ayrımların keskinleşmesi ve derinleşmesi, sınıfsal hak talepleri ve ideolojiler
 - İşçi mahallelerinde sefalet, hastalıklar kötü yaşam koşulları
 - Sağlıklı kentler hareketi, kentsel altyapı ve planlama standartlarının ortaya çıkması

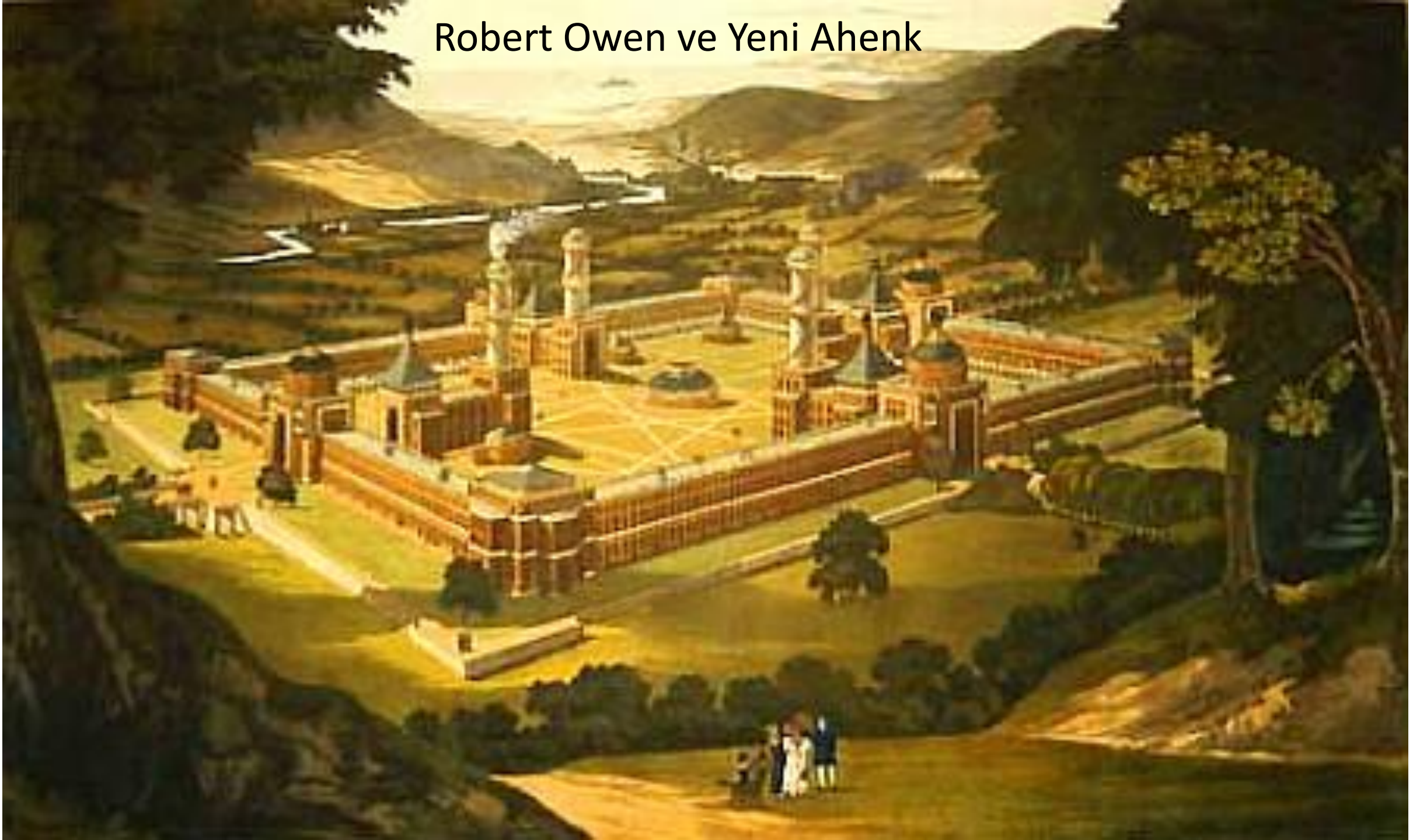
Tarih Boyunca Şehircilik/Planlama ve Haklar

- Ütopyacı Hareketler ve Haklar:
 - Fiziksel mekanın yeniden tasarlanması yoluyla toplumsal sorunları çözmeye yönelik girişimler
 - Standartlaşma ve tahakküm yoluyla haklara erişilmesinin hedeflenmesi
 - Tepeden inmeci şehircilik ve planlama yaklaşımları
 - Toplumsal yaşamın ayrıntılarının kurgulanması ve kent yaşamına bu şekilde yön verilmesi hayali

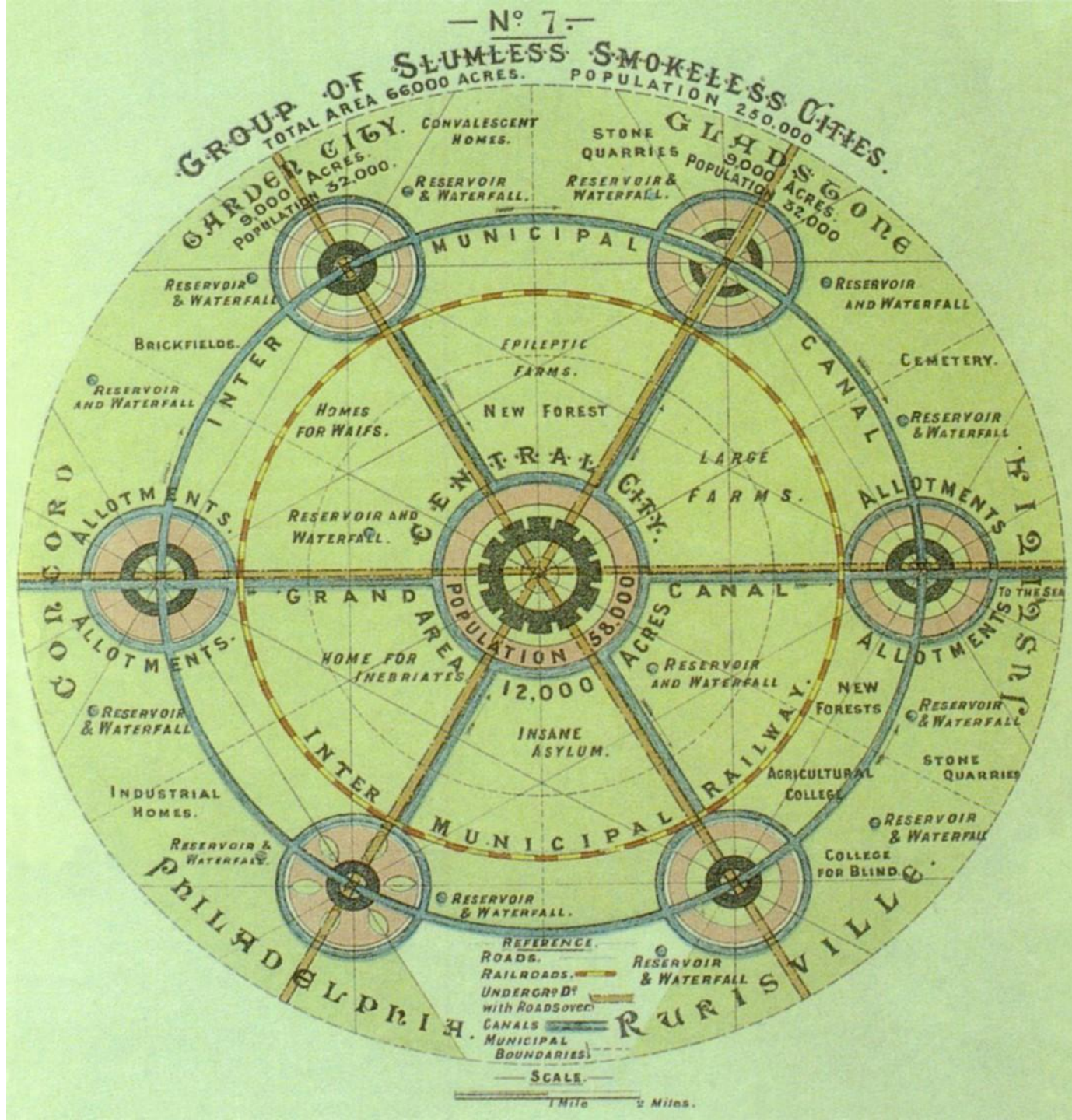
Charles Fourier ve Plalanster

Robert Owen ve Yeni Ahenk

- Ebenezer Howard ve Bahçe Şehir

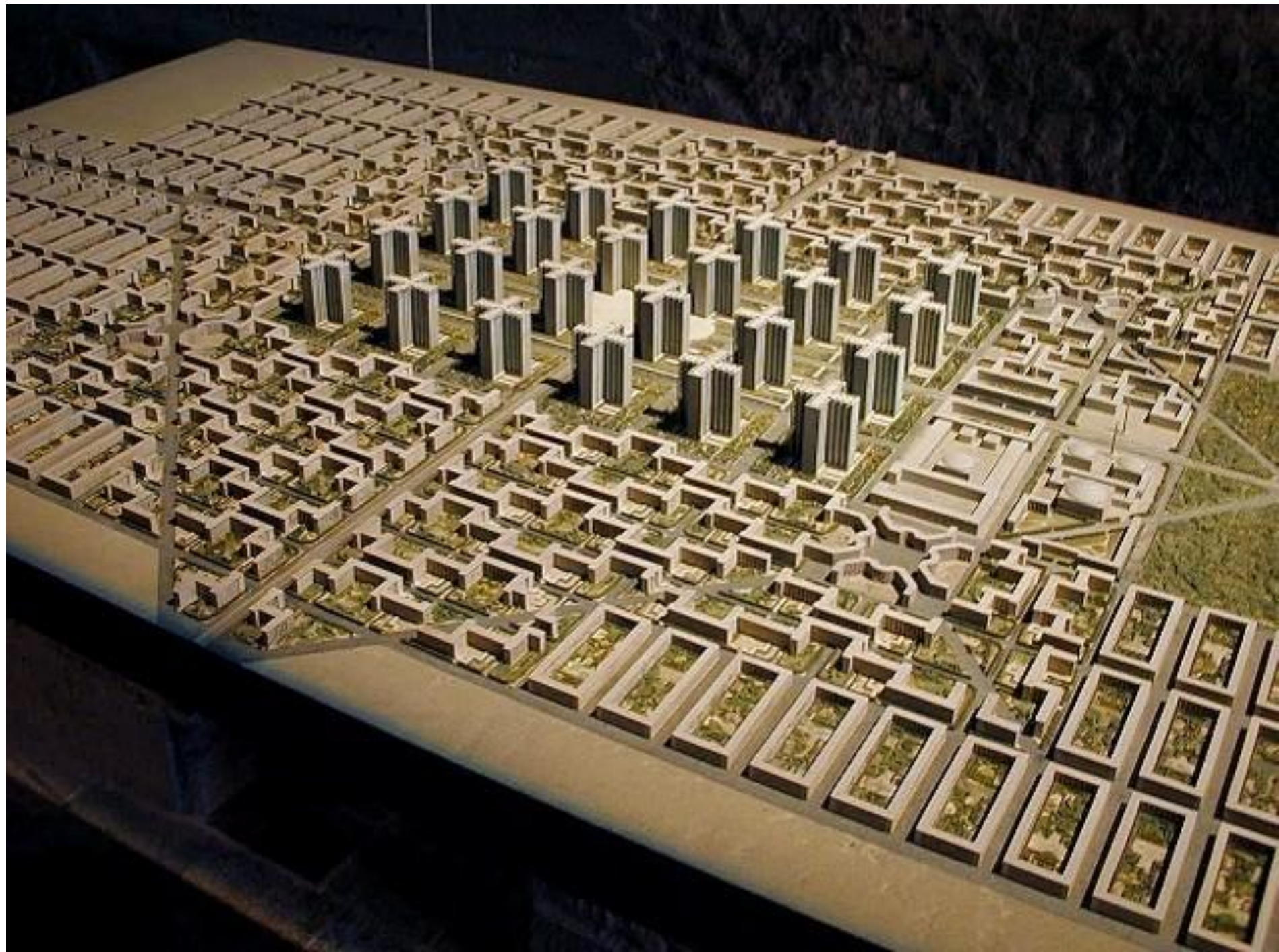
Tarih Boyunca Şehircilik/Planlama ve Haklar

- Koloni Kentleri Azgelişmişlik ve Haklar:
 - Sömürge ülkelerinde az gelişmiş elit ve batılı kent yaşamı biçiminin oluşması
 - Sanayileşmeden kitlesel göçe maruz kalan, ulaşım bağlantılarıyla sömürge merkezine bağlanan azman şehirler ve kitlesel sefalet
 - Sömürge elitleriyle kitleler arasındaki gerilim ve çatışmalar
 - Sömürge kentlerinin sömürüyü sürekli kılacak şekilde planlanması

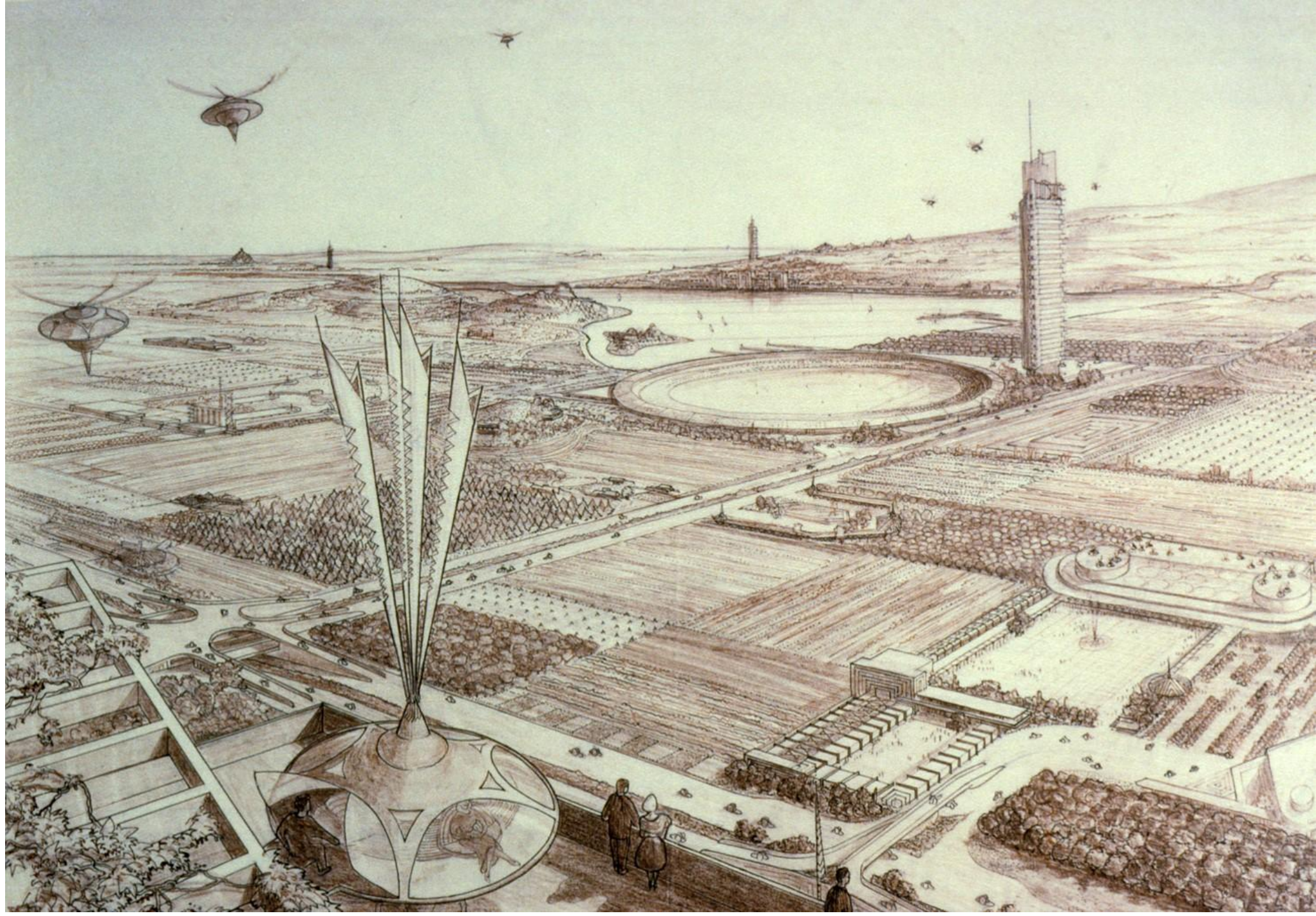
Tarih Boyunca Şehircilik/Planlama ve Haklar

- Yirminci Yüzyıl Kentleri ve Haklar:
 - Kapitalist ve sosyalist kent ikilemi
 - Şehircilik ve kent planlamanın bir disiplin ve kurumsallaşmış süreç olarak ortaya çıkması
 - Toplumsal yaşamın merkezine kentlerin oturması
 - Kentleşme süreci sonucunda kitlelerin kent yaşamına dair taleplerinin artması
 - Birinci ve ikinci kuşak hakların kent mekanı ile ilişkili değerlendirilmesi

- LE CORBUSIER
VE VILLE
RADIANT

- FRANK
LLOYD
WRIGHT VE
BRODACRE
CITY

Tarih Boyunca Şehircilik/Planlama ve Haklar

- Yirminci Yüzyıl Kentleri ve Haklar:
 - Kentin yeni yerleşim alanlarıyla birlikte bir tüketim mekanı olarak görülmesi ve kentte var olmaya ilişkin hakların farklılaşması
 - Devletin kentsel mekana müdahalesinin güçlenmesi ve etkisinin artması
 - 1980 sonrası dönemde neoliberal kentsel politikalarla birlikte kentsel yaşama müdahalenin hak talepleri ve mücadeleleri getirmesi.

KENT YÖNETİMİ ANLAYIŞI

Yaklaşım	Kimin Hakları/Hangi Haklar?
Çoğulculuk	Baskı ve çıkar gruplarının politika sürecini etkileme çabaları katılımın kendisidir. Çıkar kollama katılımın olması gereken halidir.
Kent yöneticiliği	Kentin kapıcıları (profesyoneller) kimin katılıp kimin katılamayacağını belirleyen teknik kuralları koyarlar
Yeni-Marksist Yaklaşımlar	Kaybedenlerin katılımı ayrı ve önemli bir konudur. Kentsel mekanın kendisi katılımı yapılandırır, devlet ve sermaye bunu araçsallaştırır. Katılım insanların hayal ettikleri bir kentte yaşama hakları ve bunu savunmalarıdır
1980 Sonrası Yönetişimci Yaklaşımlar	Küçülen devletin boşalttığı kamusal alanı yerelleşme, kuralsızlaştırma, serbestleştirme ve katılımcılık yoluyla örgütlü sivil toplum ve özel sektör doldurmalıdır.
Neo-liberal Yaklaşımların Eleştirisi	Devlet ve özellikle yerel yönetimler kentsel mekanın her noktasını, anını ve deneyimini değişim değeri ve haz temelli bir şekilde yeniden üreterek sermaye için araçsallaştırmaktadır. Katılım burada halkla ilişkiler ve iletişim temelli bir meşrulaştırma aracıdır. Alternatif katılım kanallarına ihtiyaç vardır.
Katılım için katılım	Yeni teknolojiler, yaşam deneyimleri yoluyla katılımın ortaya çıkarabileceği potansiyelleri eğitim, yönetimin farklı alanları gibi açılarda da içine alacak şekilde keşfetmeye dayalı pragmatik yaklaşımlar.

PLANLAMA YAKLAŞIMLARI

Yaklaşım	Kimin Hakları/Hangi Haklar?
Modernist Kapsamlı Planlama	Farklı disiplin ve bilim alanlarının bilgi üretmesi ve katılımı. Kamu yararı kavramı çerçevesinde de farklı kurumsal yapıların katılımı.
Savunucu Planlama	Unutulanların, kaybedenlerin katılımı, onların anlaşılmaya çalışılması, onlara erişilmeye çalışılması.
Stratejik Mekansal Planlama	İşletme alanından yararlanılarak elde edilen bazı beceri ve uygulamalar (arama konferansı, moderatörlük) stratejik öncelikleri belirleyebilecek aktörlerin katılımı
Katılımcı (Müzakereci) Mekansal Planlama	Planlama kararlarının verilmesi sonucu düşünülmeden başlanan açık uçlu ve tüm paydaşların katılacağı bir süreç olmalıdır, planlama sonrasında da devam etmelidir
Projecilik ya da Planlamasızlık	Katılım değil öykü önemlidir. Farklı paydaşlara projenin önemini anlatan doğru öyküyü doğru araçlarla anlatmak ve onları ikna etmek yeterlidir. Bunun için halkla ilişkiler ve reklamcılık teknikleri kullanılmalıdır.
Dinamik Akışların ya da Karmaşıklığın Planlanması	Planlama düşüncesi, katılıma ilişkin kapalı ve önceden belirlenmiş bir süreç çizer. Oysa ki yeni teknolojiler, yeni davranış biçimleri temel kabulleri değiştirecek katılım biçimlerini ve bunların üretecekleri bilgiyi doğurur. Bunu keşfetme yolculuğu doğası itibariyle katılımcıdır.

Yirminci Yüzyılda Kentte Haklar ve Kentli Hakları

- Kentin bir sahne olarak algılandığı birinci kuşak insan haklarına ilişkin mücadeleler sonrasında uluslararası sözleşmelerle birinci kuşak hakların garanti altına alınması
- İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ikinci kuşak hakları olarak çalışma, barınma, sendikal örgütlenme gibi hakların ortaya çıkması
- 68 Kuşağı hareketleri ile birlikte ulusların sınırlarını aşan çevre hakları gibi dayanışmacı hakların ortaya çıkması
- 2000'li yıllardan sonra kentsel yaşama müdahaleler karşısında ortaya çıkan «kent hakkı» ve «kullanım değeri» talepleri.

Yirminci Yüzyılda Kentte Haklar ve Kentli Hakları

- Kentsel yaşamda temsili demokrasinin krizi, katılımcı demokrasinin yerleşememesi, merkezileşme, kentsel yaşamın her anının ve her noktasının metalaştırılması için çeşitli müdahaleler gibi sebeplerle kentte yaşamaya ilişkin yeni bir hak algısı ve talebi.
- Farklı kuşak hakların kentsel mücadelede birbirinin kaçınılmaz birer parçası olarak görülmesi çabası. Ör: Yaşam, barınma, sendikal örgütlenme ve kentsel dönüşüm ilişkisi
- Yeni kuşaklarla birlikte kenti dayanışarak yeniden üretme ve birlikte yaşam pratiklerinin hak alternatifleri oluşturma yönündeki gayretleri.

21. Yüzyıl Şehirciliği ve Kentsel Haklar?

- Küresel iklim değışikliği ve teknolojinin getirdiği merkezileşme, yerel bilginin kayboluşu ve küresel standartlaşma tehdidi
- Dördüncü sanayi devrimi, yapay zeka ve tahrip edici teknolojilerin kentsel yaşama olan etkileri (veri adaletsizliđi)
- Kentsel mekana müdahale aracı olarak mega projelerin kentsel haklara tahakkümün bir aracı haline gelmesi ve gelecek kuşakları da tehdit etmesi
- Kentte yabancı karşıtlığının, aşırı sağ ve ırkçı yaklaşımların yaygınlaşması, Z kuşağı ve kentsel aidiyet hissini zayıflaması

21. Yüzyıl Şehirciliği ve Kenttsel Haklar?

- İnsanın önemi tartışması ve kimlik bunalımı
- Kentli olarak insanın yeniden tanımlanması, kentsel mekanı var etme bakımından hakların yeniden tanımlanması
- Kente müdahale süreçlerinde kent hakkı kavramı üzerinden kentlilerin haklarının yeniden tanımlanması
- Teknolojinin getirdiği «kenti insan olmayan veri kaynakları (IOT, yapay zeka ve akıllı kentler) ile paylaşma» konusunda hakların yeniden tanımlanması
- Yeni bir kent yönetimi ve planlama paradigması

21. YÜZYIL KENT HAKLARI PARADİGMASININ BİLEŞENLERİ

- BİLİMSELLİK
- VERİYE DAYANMA
- GERÇEKÇİ VE TAM KATILIMCILIK/KAPSAYICILIK
- YENİLİKÇİLİK
- SOSYAL ADALET
- KENT-ÇEVRE-KIRSAL SÜREKLİLİĞİ
- ÖZGÜVEN VE ÖZGÜNLÜK
- TEŞEKKÜRLER 😊